

INUSCAT. UN INDICADOR DE L'ÚS DEL CATALÀ

J. M. ROMANÍ OLIVÉ, J. M. ARAGAY i J. SABATÉ

INTRODUCCIÓ

Davant de la polèmica engegada fa uns anys sobre l'estat de salut del català, l'única manera de participar-hi amb coneixement de causa és basant els arguments en dades al més objectives possibles sobre l'ús del català. En aquesta línia, l'ISC va publicar l'opuscle «La llengua catalana en l'actualitat». Però era insuficient. Al costat d'aquesta obra, hom podia trobar múltiples treballs amb indicadors parcials i opinions per a tots els gustos. És per això que el 1992 es va prendre el determini de treballar per tal d'obtenir un indicador únic però modular, fiable, i vàlid sobre l'ús de la llengua catalana, que permetés al mateix temps resultats per a parts del territori. A aquestes característiques calia afegir-hi l'estabilitat i la solidesa.

Vam començar els treballs explicant des de l'ISC la idea a diferents empreses i consultories i demanant projectes que la desenvolupessin, d'acord amb els procediments habituals. En aquest treball presentem el que va ser considerat més adient i que s'ha anat desenvolupant al llarg d'aquests anys.

El primer pas va ser una recerca bibliogràfica en els fons del Centre de Documentació en Sociolingüística de l'ISC. Van ser examinats 60 treballs diversos en continguts, enfocament i metodologia. Podem afirmar que tot el que era consultable en aquell moment va ser consultat. Podem considerar com a precedents immediats tres propostes fetes a Catalunya i un opuscle quebequès:

—*INLAC (Índex de la Llengua a Catalunya)*, proposat per J. M. Aymà (1992, 111-124), que és presentat com a índex elaborat de manera similar a com s'obté l'IPC. Hi reconeix el problema de la ponderació dels diferents elements, però sense desenvolupar-lo.

—*IUC (Índex d'Ús del Català)*, obtingut a partir d'una sèrie d'indicadors que havien mostrat la seva capacitat en un treball sobre l'ús del català en grans empreses amb seu a Catalunya fet per l'empresa ICOP, SA l'any 1991. (La DGPL ha publicat un resum d'aquest treball l'any 1995).

—*CIC (Coeficient d'Incidència Comercial del Català)*, proposat per l'empresa Line-Staff (1992) en un treball que va realitzar per encàrrec de la DGL sobre l'actitud dels consumidors catalans davant de l'ús comercial del català. Aquest índex permetia classificar la població adulta catalana segons el seu grau d'acceptació de l'ús del català en les pràctiques comercials i correlacionar aquest posicionament amb diferents variables de classificació.

—*Indicateurs de la situation linguistique au Québec*. Aquest opuscle pretén ser un conjunt d'indicadors útils per a la informació, la gestió i l'anàlisi del procés de francisació

quebequès, elaborat amb la col·laboració de diferents entitats oficials. S'hi presenten diverses menes d'indicadors, amb especial atenció als sectors socioeconòmic i als mitjants de comunicació.

Altres fonts d'informació i d'inspiració han estat:

—Els resultats dels censos lingüístics de 1981 i 1986, que han estat treballats per un equip dirigit per M. Reixach (1985, 1990). En els dos treballs, Reixach proposa un indicador que anomena «coeficient de competència», aplicable tant al conjunt com a parts del territori (districte, localitat, comarca...), construït fent la mitjana dels percentatges de les quatre habilitats, dividida per cent.

—Les actes publicades de diverses àrees del II Congrés Internacional de la Llengua Catalana.

—Els estudis recollits en el 2n Volum de l'obra *Estudis i propostes per a la difusió de l'ús social de la llengua catalana*. (1991).

I. ENFOCAMENT QUALITATIU I ENFOCAMENT QUANTITATIU

Els processos de normalització lingüística tenen una doble component:

—Una d'objectiva, o proporció en què és realment usada la llengua que es normalitza en la societat que és estudiada.

—Una de subjectiva, o vivència de l'ús de la llengua que en té la població que està vivint el procés de normalització. És un cas de construcció social de la realitat.

És per aquesta raó que hem establert dos indicadors:

—Un d'objectiu, o grau de catalanització «real» mesurat de manera multimetodològica, atesa la diversitat d'allò que pretenem de quantificar, ja que es fan servir l'anàlisi documental, dades ja recollides, indicadors parcials o sectorials elaborats prèviament, l'observació i l'enquesta específica.

—Un de subjectiu, o grau de catalanització sentit per la població, que s'obté a partir d'una enquesta telefònica a una mostra de població de més de 18 anys, feta tenint en compte la distribució territorial.

L'índex sintètic, o INUSCAT pròpiament dit, és la mitjana geomètrica dels dos anteriors.

Una qüestió essencial era la de ponderar de manera vàlida els diversos elements que entren en joc en cada nivell d'anàlisi. Nosaltres hem fet servir l'enquesta a la població no només per a l'obtenció dels valors subjectius, sinó també per a l'avaluació de la importància o pes de cadascun dels àmbits, subàmbits, variables i dimensions «per a l'ús d'una llengua» en general. Els valors obtinguts van ser contrastats amb els que van donar els experts i sociolingüistes, membres del GCS.

2. ÀMBITS D'ANÀLISI

Per a estudiar la realitat de l'ús del català en la societat catalana, vam establir, d'acord amb el que ja era un costum en el treball de la DGPL, i que després ha estat reflectit en el Pla general de normalització lingüística, sis àmbits en subàmbits d'acord amb la realitat de cadascun. Però hi ha una altra raó a favor d'aquest esquema: per a normalitzar un tret cultural de tipus bàsic, és a dir, treballar per tal que alguna cosa que està en una situació anormal deixi d'estar-hi, el primer que cal fer és comptar amb un substrat material, és a dir, la població (les persones) i el sistema de poder (l'administració i els usos oficials). Acte seguit, cal considerar els sistemes més institucionalitzats de socialització i de transmissió cultural (el sistema d'ensenyament i els mitjans de comunicació i les indústries de la cultura, respectivament). Finalment, la importància de les activitats econòmiques no admet cap mena de discussió, com tampoc no l'admet tot el que constitueix l'anomenada societat civil.

El conjunt dels àmbits i subàmbits establerts es presenta en el gràfic 1, on es veu de manera molt clara la diferent complexitat de cadascun.

GRÀFIC 1

Àmbits	Subàmbits		
1. <i>Administració:</i>	Autònoma	Local	Perifèrica
2. <i>Ensenyament:</i>	Preescolar Primària pública Secundària pública Altres ensenyaments	Primària privada Secundària privada Ensenyament superior	
3. <i>Mitjans de comunicació social i indústries de la cultura:</i>	Llibres Ràdio Teatre Altres productes culturals	Premsa (diaris i revistes) Televisió Cinema, video, videojocs Publicitat	
4. <i>Sector socioeconòmic i professional:</i>	Comerç Empresa privada Organitzacions empresarials Organitzacions sindicals	Empresa pública Organitzacions professionals	
5. <i>Societat civil:</i>	Partits Associacions esportives Associacions culturals i recreatives Associacions reivindicatives	Confessions religioses Associacions infantils i juvenils Altres associacions	
6. <i>Els usos de les persones:</i>	Intimitat Amics Escola	Família Feina Altres relacions	

En cadascun dels subàmbits hem establert diverses dimensions. Posteriorment, han estat establertes les variables i els indicadors de cadascuna d'aquestes. En podem veure un exemple en el gràfic 2, en el qual reflectim una part del desglossament de l'àmbit socioeconòmic.

GRÀFIC 2

INUSCAT: Àmbit socioeconòmic

Subàmbit	Dimensions	Variables	Indicadors
Comerç	<i>mida</i>	ús oral interior	
Empresa privada	<i>sector d'activitat</i>	exterior	Ús telefònic amb interlocutor (no se sap la llengua)
Empresa pública	<i>ubicació</i>	...	(se sap parla català)
Organitzacions empresarials	<i>dependència</i>		(se sap parla castellà)
professionals	...	ús escrit interior	contestador automàtic
sindicals		ús escrit exterior	

Pel que fa al desglossament territorial, a partir de 1994 hem considerat sis grans zones geogràfiques, d'acords amb el que hem obtingut en els primers treballs de l'INUSCAT i amb el que ens diuen les dades del cens lingüístic de 1991. Aquestes grans zones són: Barcelona ciutat, el territori de l'àrea metropolitana de Barcelona, la resta de la província de Barcelona i les províncies de Girona, Lleida i Tarragona.

3. TASCA REALITZADA I FEINES EN CURS

El primer any (1993) ens vam plantejar dos objectius:

—Engegar el model teòric i posar en marxa la construcció de l'indicador com a sistema de mesura, és a dir, dissenyar amb tot detall la metodologia per a la construcció dels indicadors objectius.

—Provar la fiabilitat i la validesa de l'enquesta telefònica per a la construcció dels indicadors subjectius i la determinació de les ponderacions.

Un cop que l'ISC va haver aprovat el qüestionari, es va fer el treball de camp el darrer trimestre, amb una mostra de 1.500 persones d'edats compreses entre els 16 i els 75 anys, distribuïdes per tot el territori del Principat.

Els objectius que ens vam proposar l'any 1994 van ser els següents:

—Obtenir resultats subjectius en els sis àmbits fixats per tal de comparar els resultats amb els de l'any anterior.

—Obtenir resultats objectius de l'àmbit dels usos personals i dels mitjans de comunicació social i de les indústries de la cultura. Pel que fa als usos personals, i atesa la dificultat d'obtenir dades autènticament objectives, vam optar per utilitzar la declaració dels subjectes sobre els seus usos. En el segon àmbit hem fet servir investigació documental contrastada empíricament, sempre que ens ha estat possible. Tot i que hi ha hagut limitacions de mostra en algun dels subàmbits, i que alguns dels resultats cal considerar-los amb molta prudència, els sistemes de mesura han estat contrastats satisfactòriament.

—Obtenir resultats desagregables territorialment, considerant com a unitats les províncies de Girona, Lleida, Tarragona, la ciutat de Barcelona, la seva àrea metropolitana, i la resta de la província de Barcelona.

L'enquesta telefònica (N = 3.024 persones, majors de 15 anys) es va fer entre el 10 i el 30 d'octubre, amb un total de 7.289 trucades necessàries per a la localització de les per-

sones que han integrat la mostra. La codificació, depuració i tabulació de les dades van ser controlades directament per l'equip investigador. El tractament de les dades va ser fet amb el programa SPSS PC+.

A tall d'exemple de com s'obtenen i expressen els resultats, i perquè ho considerem d'interès, exposem a continuació l'àmbit dels mitjans de comunicació. Aquest àmbit ha requerit força esforç en l'establiment d'una pauta de recollida d'informació que puguem estandarditzar per a ocasions posteriors. Comentarem de manera breu en cada subàmbit i els valors obtinguts.

Prensa (diaris i revistes). La principal font de les dades va ser, com era previsible, l'OJD, totalment vàlida per a la premsa diària i setmanal, però no tant pel que fa a les revistes especialitzades. Pel que fa a la premsa periòdica en català disposem, a més a més, de les dades facilitades per l'Associació de Publicacions Periòdiques en Català (APPEC) i per l'Associació Catalana de la Premsa Comarcal (ACPC). En paral·lel, es va fer observació documentació directa, amb subscripció a algunes capçaleres inclosa. Hom ha considerat com a variables la temàtica, la periodicitat, el percentatge d'ús del català, el tiratge i la difusió a Catalunya. Aquets subàmbit ha donat un valor de 10,76%.

Llibre. Hom havia previst una fórmula molt senzilla:

Llibres venuts en català a Catalunya x 100

Total de llibres venuts a Catalunya

El que mai no ens havíem imaginat era que fos tan difícil de saber quants llibres s'han venut a Catalunya en un any. Això ha fet que en aquest subàmbit hàgim obtingut un índex d'oferta i no pas de consum, atès que ha calgut substituir «venuts» per «editats», molt menys indicatiu atesa la gran producció de llibre per a l'exportació. L'índex té un valor de 36,30%, sense haver fet la ponderació corresponent al tiratge de cada títol.

Ràdio i televisió. Les fonts principals per a l'obtenció de les dades han estat les següents:

- Federació de televisions locals de Catalunya.
- L'associació d'Emissores Municipals de Catalunya (EMUC).
- La Corporació Catalana de Ràdio i Televisió (CCRTV), pel que fa a dades d'audiència.
- Els anuaris de El País de 1994 i 1995.
- L'anuari estadístic de l'Institut d'Estadística de Catalunya.

Pel que fa a la TV hi ha 7 canals de gran audiència, de caràcter generalista, amb unes proporcions d'ús com segueix:

TVE1 i TVE2:	2% i 5% en català, respectivament.
TV3 i C33:	100% en català.
Antena 3:	En el moment del control, 0%. Preveia fer sèries en català.
Canal +:	Havia començat a fer alguna pel·lícula en català.
Tele 5:	Havia emès alguna sèrie en català. En el moment del control, 0%.
TV locals:	Aproximadament el 85-90% en català (arriben a un 1% del públic).

Pel que fa a la ràdio, han estat considerades les 74 grans emissores, que es reparteixen l'audiència en proporcions variables. La de més impacte és Catalunya Ràdio, amb una audiència de 400.000 persones. De les 171 emissores locals no se n'ha pogut fer el sondeig.

Les variables que hem considerat són: la font, el nom, la ubicació, l'audiència (segons la CCRTV, com ja ha estat dit) i les hores d'emissió (totals de la cadena i en català). Els resultats obtinguts són aquests:

Televisió:	Grans cadenes	23,90%
	Locals	84,70%
	Total	24,42%
Ràdio:		57,37%

Cinema i teatre. Hom ha fet una prova restringida a la localitat de Barcelona per tal de validar la metodologia. No ens era possible fer-la extensiva a tot el conjunt del país, raó per la qual cal considerar aquestes dades com a indicatives del que són, i no més: Un índex de l'oferta de cinema i de teatre a Barcelona, perquè el consum (reflectit en el taquillaatge de cada sala) no ens era abastable. La setmana escollida anava del 16 al 22 de desembre. De tota manera, no creiem que els resultats variessin gaire si els fèiem extensius al conjunt del país pel gran pes que hi representa l'oferta barcelonina.

Vam considerar les variables següents: Nom del cinema, nom de la sala, títol de la pel·lícula, idioma en el qual s'exhibeix (versió original subtítolada, doblada al castellà o doblada al català) nombre de projeccions cada dia, nombre per setmana i aforament de la sala. Els resultats obtinguts han estat molt poc favorables al català, atès que només el 0,43% de l'oferta era en català, molt per sota del que era l'oferta de pel·lícules en versió original, que arribaven al 7,88%. L'oferta majoritària era, com es pot deduir, en castellà: 91,64%.

Pel que fa al teatre, el procediment ha estat molt similar: hem considerat el nom del teatre, el nom de la sala, el títol de l'obra, la llengua en la qual s'interpretava, el nombre de funcions per setmana, l'aforament total, la capacitat total i la classificació per gènere (per tal de poder estudiar si correlaciona amb la llengua o no). L'oferta en català és força superior a la del cinema, i arriba a un discret 29,73%. En la taula núm. 1 s'exposa el conjunt de les dades d'aquest àmbit.

Taula núm. 1

Inuscat: Àmbit dels mitjans de comunicació i les indústries culturals (1994)

	<i>Inuscat objectiu (%)</i>	<i>Inuscat objectiu escalar</i>	<i>Inuscat subjectiu</i>	<i>Subàmbits</i>
Prensa diària	10,11%	1,01	4,33	2,67
Revistes	12,36%	1,01	3,22	2,23
Llibres	36,30%	3,63	5,59	4,61
Ràdio	57,37%	5,74	5,86	5,80
Televisió	24,42%	2,44	5,71	4,08
Teatre	29,73%	2,97	5,70	4,33
Cine	0,43%	0,04	3,69	1,87
Total	25,15%	2,52	4,88	3,70

El 1995 el projecte es pot considerar consolidat. S'ha repetit l'enquesta subjectiva a la població, amb un èmfasi especial en els àmbits socioeconòmic i de l'administració pública, atès que també se n'ha obtingut informació objectiva. Aquests dos àmbits han estat treballats mitjançant enquestes adreçades a una mostra d'establiments comercials i empreses, d'una banda, i amb enquestes a les diferents unitats de l'administració mitjançant els informadors privilegiats que són els membres de la Xarxa Tècnica de Normalització Lingüística (per als departaments de la Generalitat) o els tècnics del Consorci per a la Normalització Lingüística (per a l'administració local). Per als ajuntaments més grans caldrà afinar la tècnica de recollida. La tècnica emprada en empreses i comerços (enquesta per correu, ateses les disponibilitats pressupostàries) s'ha manifestat, com prevèiem, poc rendible, amb una taxa de resposta molt baixa. Quan s'hagi de tornar a treballar aquest àmbit, caldrà replantejar la metodologia a emprar en aquest subàmbit. Pel que fa al conjunt de les dades dels treballs de 1995, no són disponibles en el moment de redactar aquest article.

La taula número 2 presenta un resum esquemàtic de quins han estat els àmbits treballats i les previsions per a 1996, amb l'esperança que es puguin dur a terme. D'aquesta manera s'hauria acabat el primer cicle de l'Inuscat i es podria fer la revisió del conjunt.

Taula núm. 2

Desenvolupament dels treballs de l'Inuscat per àmbits

<i>Àmbits</i>	<i>Inuscat objectiu</i>	<i>Inuscat subjectiu</i>	<i>Índexs d'àmbits</i>
Administració	1995	94, 95, 96	1995
Ensenyament	1996	94, 95, 96	1996
Mitjants	1994	94, 95, 96	1994
Sector socioeconòmic	1995	94, 95, 96	1995
Societat civil	1996	94, 95, 96	1996
Usos de les persones	1994	94, 95, 96	1994

4. QÜESTIONS PENDENTS

La marca d'algunes sèries de dades ha fet que calgui un esforç notable en alguns àmbits. Posar en marxa el conjunt ha estat un esforç molt costós que ha comportat limitacions per manca de recursos econòmics. L'esforç de manteniment del sistema de recollida de les dades necessàries serà menor que l'inicial.

Caldrà replantejar la recollida de dades objectives en els àmbits de l'administració pública i, especialment, en el socioeconòmic, atès que hi ha hagut problemes d'obtenció de mostra de comerços i d'indústries.

5. CONCLUSIONS

Disposem d'un instrument fiable i sòlid, ahora que sensible als canvis, que ens indica quin és l'estat d'ús del català de manera sintètica. L'índex que se n'obté és aplicable tant al conjunt del territori com alguna part. Així mateix, és aplicable a unitats majors si s'am-

plia la mostra i la recollida de dades. La retroalimentació a aplicar a partir de l'establiment inicial ens permet:

- Ajustar els costos de les posteriors investigacions.
- Desglossar el projecte en diversos exercicis pressupostaris.
- Incorporar la reflexió duta a terme pels sociolingüistes i pels tècnics en la implementació de la política lingüística, tant pel que fa a aspectes teòrics com a aspectes pràctics.
- Introduir modificacions aconsellades per l'experimentació i per la reflexió sobre la metodologia emprada i els resultats obtinguts, per tal d'adequar millor els processos d'obtenció i d'elaboració de les dades.

BIBLIOGRAFIA

- ALABART, A.; ARAGAY, J. M., i SABATÉ, J., *INUSCAT 1993*. Informe presentat a la D. G. de Política Lingüística, Barcelona, 1993 (no publicat; consultable al CDS del DGPL).
- ARAGAY, J. M. i SABATÉ, J., *INUSCAT, 1994*. Universitat de Barcelona, Fund. Boch i Gimpera. Informe presentat a la D. G. de Política Lingüística, Barcelona, 1994 (no publicat; consultable al CDS de la DGPL).
- AYMÀ, J. M., *Allò que no se sol dir de la normalització lingüística*. Empúries, Barcelona, 1992.
- Estudis i propostes per a la difusió de l'ús social de la llengua catalana*. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Barcelona, 1991 (4 vols.).
- Indicateurs de la situation linguistique au Québec*. Gouvernement de Québec, Conseil de la langue française, Québec, 1991.
- LINE-STAFF Consulting. *Estudi sobre les actituds dels catalans davant de l'ús comercial del català* (informe no publicat, consultable al CDS de la DGPL). Barcelona, 1992.
- REIXACH, M., *Coneixement i ús de la llengua catalana a la província de Barcelona*. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Barcelona, 1985.
- REIXACH, M., *Difusió social del coneixement de la llengua catalana*. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Barcelona, 1990.
- L'ús de la llengua catalana a les empreses de Catalunya*. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Barcelona, 1995.